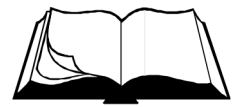

מרים הרים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 384

שבת שירה, ט"ו בשבט, הלכות ברכות

שבט תש"פ

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

פירות בט"ו בשבט. ועי' "פני משה" שמפרש משום ש"אינו נותן לבו לחזור אחריהם לברך להודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובתו יתעלה ב"ה", עכ"ל.

לימוד בט"ו בשבט

◀ "ביום ט"ו בשבט למדתי הלכות מעשר מספר הרמב"ם, ובמסכת ראש השנה (י"ד: והלאה) וזרתי לחדש דבר מה - כערכי, ויהא חשוב כקיום המצוה במעשר אילן, והתפללתי לה' שיזכני באותה המצוה בפועל ממש מן התורה, ומאז נראה לי שמה שהראשונים קבעו יום זה ליום טוב שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצוות הפרשת מעשר אילנות" וכו' (האדר"ת ב"נפש דוד" הנהגה ט"ו).

ראש השנה לאילנות

◀ ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות בכל הארצות, ואפילו באותם מקומות שזמן הגשם הוא לאחר פסח, כגון: אוסטרליה, ארגנטינה וכד' ("הר צבי" ח"ב או"ח סי' כ"ט).

סדר הברכות

◀ בט"ו בשבט אוכלים הרבה מיני "פרי העץ", ויש לדעת על איזה פרי יברך כדי לפטור את השאר.

כשיש לפניו הרבה מיני פירות, אם כולם ברכותיהם שווים, ויש בהם משבעת המינים, יש לו לברך על הפרי שהוא משבעת המינים, ועיי' פוסט הברכה לכל שאר הפירות (שו"ע סי' רי"א סי"א). ואפילו אם הוא רק חצי פרי, והשאר שלמים - מברכים עליו (משנ"ב סק"ד).

אם שניהם ממין אחד, משבעת המינים, או ששניהם אינם מין שבעה, מקדים השלם, ואפילו החצי חביב עליו יותר, בכל זאת השלם עדיף (משנ"ב שם), וכששניהם שלמים, מקדים את המין שרגיל להיות חביב אצלו, אפילו שעכשיו חפץ במין השני (שו"ע שם ומשנ"ב ס"ק י"א).

ואם שניהם שלמים, או שניהם אינם שלמים, וגם שניהם חביבים ואחד גדול מחברו, הגדול עדיף ("דעת תורה"). וכמשי"כ השו"ע סי' קס"ח סעיף ב' לענין פת.

כשיש כמה פירות משבעת המינים, כל מין הסמוך בפסוק למילת "ארץ" קמא או בתרא הוא קודם למין השני, וסדר חשיבות ב' מינים הוא (חיטה ושעורה אינו מצוי אצלנו לאכול כמות שהם): זית, תמר, ענב (גפן) ותאנה ורימון (שו"ע שם ס"ד). (יש שנותנים רמז לדבר לפי הגרעין שבו: זית, יש לו גרעין אחד. תמר, יש לו גרעין אחד שנראה כשניים. ענב, יש לו כמה גרעינים. ותאנה, יש בו יותר גרעינים. ורימון יש בו מאות גרעינים).

◀ **לסיכום:** כשיש הרבה מיני פרי העץ, סדר ברכתך הוא ז' מינים (לפי קדימה בפסוק סמוך ל"ארץ"), שלם, חביב, גדול. ואין צורך לאכול תא כל הפרי החשוב ותחילה, אלא אחר שכבר אכל ממנו קצת, יכול לאכול את שאר הפירות ("כף החיים" סי' רי"א ס"ק ט').

אוכל תמר (דבש) להמתיק תה

◀ **שאלה:** שתי כוסות תה ובמקום לערבב סוכר אוכל תמר בפיו כדי להמתיק את המשקה, האם צריך לברך עליו?

תשובה: אם גם בלי התה היה אוכל את התמר, צריך לברך ברכת "העץ" על התמר וברכת "שהכל" על התה, אבל אם אוכל את התמר רק כדי להמתיק את המשקה, הוא נעשה טפל לתה, וברכת "שהכל" של התה פוטרת גם את התמר. ואם אוכל את התמר לפני שמתחיל לשתות את התה, מברך עליו ברכת "שהכל" ופוסט בזה את התה (אע"פ שהוא משבעת המינים, בכל זאת נעשה טפל, כמשי"כ ה"ביאור הלכה" סי' קע"ד סעיף ז' ד"ה ופת, שאפילו על פת בכה"ל מברך ברכת "שהכל").

איתקיל מילוליה ויברך "פרי האדמה"

◀ **שאלה:** הוי לפניו פרי העץ ופרי האדמה, ולקח בידו את פרי העץ לברך עליו (והתכוון אח"כ לקחת את פרי האדמה ולברך עליו), ובשעת סיום הברכה איתקיל מילוליה ואמר "האדמה" במקום "העץ", והרי יצא בזה לצורך פרי העץ, האם יצא בזה גם לגבי אכילת פרי האדמה? **תשובה:** כיון שבשעת ברכתו כיוון לפטור את פרי העץ ולא את פרי האדמה (שהרי היתה דעתו לברך "פרי העץ"), לכן כשממשיך אח"כ

לע"נ
מרן רבינו **שמריהו יוסף נסים קרליץ** זצוקל"ה
נלב"ע כ"ג בתשרי תשי"פ

לע"נ

נשמה טהורה הנערה **רחל** ע"ה
בת יבדלחט"א **הרב יהודה אריה הלוי דינר**

נלב"ע כ"ה מרחשון תשי"פ

לע"נ

הרה"ח **נתן** ב"ר משה **עקשטיין** ז"ל
נלב"ע י' באייר תשע"ט

שבת שירה

שבת שירה - האכלת בעלי חיים בשבת

◀ כתב ה"מגן אברהם" (סי' שכ"ד): "יש נוהגים ליתן חיטים לפני עופות בשבת שירה" (יש אומרים שהטעם הוא משום שהציפורים אמרו שירה על הים, ויש אומרים משום שהציפורים אכלו את המן שפיזרו דתן ואבירים מחוץ למחנה), אך מנהג זה אינו נכון שהרי אין מזונן של הציפורים על האדם ואסור לו להאכילן בשבת, (עכ"ל) ועיי' יש להכין את מזונן ולהניחו לפניו בערב שבת.

◀ מותר לאדם ליתן בשבת מזונות לפני בהמות ועופות שזונותיהם עליו, דהיינו אלו שאינם רגילים לחפש לעצמם אוכל, ואם לא נותנים להם לא יהיה להם מה לאכול.

כמו כן מותר לכל אדם להאכיל בעלי חיים אלו, ואפילו אינם שלו ("ביאור הלכה" שם סעיף י"א, ועי' ספר "תהלה לדוד" ס"ק י"ד).

◀ ציפורים הנתונות בכלוב - מותר להאכילן בשבת אם צריכות לכך מכיוון שזונותיהן על האדם, אבל אסור לטלטל הכלוב משום מוקצה.

◀ דגים באקווריום (AQUARIUM) - מותר להאכילם בשבת אם צריכים לכך, אבל דגים שמאכילים אותם רק פעם בכמה ימים אין להאכילם בשבת.

◀ יש מתירים לנער מפה עם פירורים אע"פ שציפורים יאכלום, מכיוון שאין כאן טרחה יתרה (עי' משנ"ב שם ס"ק כ"ט, ועוד עי' "אשל אברהם בוטשאש"). אם יש שומשום הראוי לזריעה יש להקפיד לנער את המפה על אבנים ולא על מקום שראוי לזרוע שם (עי' שו"ע סי' שליו סעיף ד').

◀ כאשר מגיע זמן האכלת הבהמות שזונותיהן על האדם - אסור לו לאכול לפני שנותן לבהמות לאכול (ברכות מ.).

ט"ו בשבט

תחנון

◀ בט"ו בשבט אין אומרים תחנון כיון שנקרא ראש השנה, ואין אומרים גם במנחה שלפניו (משנ"ב קל"א ל"ה), אבל אומרים "למנצח".

מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט

◀ כתב ה"מגן אברהם" (סי' קל"א): "ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות". ועי' "כף החיים" סי' קל"א ס"ק צ"ה שכן יש נוהגין בספרד, ויש שעושין לימוד באותו לילה, שלומדים משנה או זוהר המדבר בענין אותו הפרי ואח"כ מברכים עליו, ויש ספר מסודר בנושא הנקרא "פרי עץ הדר", עי' שם.

יש הנוהגים לאכול ט"ו מיני פירות (ספר "מועד לכל חי" סי' לו), ויש הנוהגים לומר אחד מט"ו פרקי "שיר המעלות" בין פרי לפרי (ספר "דרכי יוסף צבי", ו"מועד לכל חי" שם)

◀ וי"א שהמנהג לאכול הרבה מיני פירות הוא עפ"י הירושלמי (סוף קידושין): "רי' חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל. ר' אליעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין (מאסף פרוטות שיהיו מצויין לו לקנות) ואכיל בהון מכל מילה (מכל מין) חדא בשתא" ואפשר שבגלל זה קבעו לאכול כל מיני

לאכול את פרי האדמה צריך לחזור ולברך עליו "בורא פרי האדמה" (שו"ת "הר צבי" ח"א סי' ק"ד, הגר"א"ל שטינמן זצ"ל).

חשב שאגוזים הם מן האדמה

שאלה: היו לפניו פרי העץ ופרי האדמה, וכיוון להוציא בברכת "פרי העץ" את כל מיני העץ שהיו שם, וחשב שאגוזים הם פרי האדמה, ולאחר ברכתו נודע לו שגם אגוזים הם פרי העץ, האם צריך לברך עליהם "פרי העץ" כיוון שלא היה בדעתו לפטורם?
תשובה: כיוון שהיה בדעתו לפטור את כל פירות העץ שהיו שם, ולמעשה היו שם גם אגוזים שהם מיני העץ, נפטר ולא מתחשבים בזה שלטעם וחשב שאגוזים הם אדמה (הגר"ע"א).

ברכת "שהחיינו" על אתרוג או פירות יבשים

שאלה: האוכל אתרוג חדש, האם לברך עליו ברכת "שהחיינו" מכיון שעדיין לא טעם אותו השנה?

תשובה: כתוב בשו"ע (סי' רכ"ה ו') פרי שאינו מתחדש משנה לשנה, אפילו יש ימים רבים שלא אכל ממנו אינו מברך "שהחיינו", ומפרש המש"ב (סי' ט"ז) כגון אתרוג שדר באילנו משנה לשנה, אין הנאתו נרגשת בחידושו, וכן סוג ירק שנמצא כל השנה בקרקע, ע"י שם. (וכן מובאר ב"סידור יעב"ץ" סדר ברכות נהנין אות כ"ה, וב"לקט יושר" עמ' קמ"ט).

ויש אומרים שלא לברך על אתרוג ברכת "שהחיינו" משום שכבר בירך עליו בסוכות כשנטלו למצוות ארבעת המינים (ע"י שו"ת "אלף לך שלמה" או"ח סי' צ"ב) ולי"ע ששם הברכה היתה על מצות ד' מינים, שהוא ענין רוחני, ולא על הנאת הגשמיות של הפרי.

וכמו כן אין נוהגים לברך "שהחיינו" על פירות יבשים אפילו שעדיין לא אכל פרי זה כלל (אפילו כשידוע לו שאלו פירות מאותה שנה), מכיון שאין מורגש עליו חידוש הפרי, שיש לו אותו טעם אם זה מאותה שנה, או מלפני עשר שנים (שהרי פירות יבשים מחזיקים הרבה שנים). ואמנם אם היה אוכל אותו עכשיו חי היה מברך ע"י "שהחיינו", אבל כשהוא יבש אין חידושו ניכר.

ברכת "המוציא" על עוגה

שאלה: טעה ובירך ברכת "המוציא" על עוגה (שברכתה ודאי מזונות), האם יצא יד"ח?

תשובה: כיון שיש עליו שם פת (דהרי אם היו קובעים עליה סעודה ברכתה "המוציא") בדיעבד יצא בברכתו, אבל תבשיל מחמשת מיני דגן (אפילו היו קובעים עליו סעודה, ברכתו "מזונות") אין עליו שם פת, ואפילו בדיעבד לא יצא "וחיי אדם" כלל "וחיי אדם", קישו"ע סי' נ"ו סעיף א', "כף החיים" סי' קס"ח ס"ק מ"ג.

ברכה על אוכל גזול

שאלה: גזל חיתים וטחנם, ואפאם, קנאם בשינוי אבל אינו יכול לברך עליהם משום שאין זה מברך אלא מנאץ (ע"י משנ"ב סי' קצ"ו ס"ק ד'). יש לדון האם מותר לאוכלם בלי ברכה היות שאסור לברך עליהם?

תשובה: יש סוברים ששו"ס אסור ליהנות מהעולם הזה בלי ברכה, ואסור לאוכלו בלי ברכה (הגר"א"ל שטינמן זצ"ל, והגר"ח קניבסקי שליט"א), ויברך על משהו אחר, ואח"כ יאכל. ויש סוברים, כיון שאסרו חז"ל לברך, ה"ל כמו אונן שאסור לברך וממילא מותר לאכול בלי ברכה. (הגר"א גניחובסקי זצ"ל).

מאה ברכות בשבת

שאלה: איזו עצה יש כדי להשלים מאה ברכות בשבת?
תשובה: בשבת חסרות לנו תשע עשרה ברכות, ואפשר בקלות להשלים, יכול לאכול:

- קצת מזונות, ואפילו על מעט עוגה מברך "בורא מיני מזונות".
- לשתות מעט יין ולברך "בורא פרי הגפן".
- לאכול פרוסת פרי העץ ולברך "העץ".
- וכן חתיכת פרי האדמה, ולברך "האדמה".
- לאכול חתיכת ביצה או דג וכד' ולברך "שהכל", ואם רוצה לברך "שהכל" על שתיה, כיון שיש ספק אם יין כלשהו פוטר משקין, יברך על היין בסוף (ע"י "ביאור הלכה" סי' קע"ד סעיף ב').
- אם אוכל כזית עוגה או ז' מינים מברך גם ברכה מעין ג'.
- אם שתה שיעור רביעית של משקים לפני היין, מברך "בורא נפשות" (ולא נפטר ע"י היין ששתה לאחריו בברכת מעין ג'), שהרי יין פוטר רק מה ששותים לאחריו ולא לפניו.
- ואם עושה כן שלוש פעמים במשך כל השבת הרי בקלות יש לו תשלום של מאה ברכות, ובנוסף יש בדר"כ גם כמה "יאשר יצרי".
- ויש המכניס לעצמם כמה ברכות מיני בשמים (משנ"ב סי' רט"ז ס"ק ל"ט):
- ברכת "הנותן ריח טוב בפירות".
- ברכת "בורא עצי בשמים".
- ברכת "בורא עשבי בשמים".
- ברכת "בורא מיני בשמים".
- והנה כל זה לאו שחותרים בבוקר: "ברוך אתה ה' מקדש שמך ברכים" ("מעשה רב להגר"א" דיינים והנהגות, פ"א סעי' י"ב), יש עוד

ברכה, אבל לאלו שלא חותמים חסרה ברכה זו, וכן אלו שמברכים ברכת המזון של סעודה שלישית לאחר צאת הכוכבים, אולי חסרות עוד ארבע ברכות, ויש להשלים.

עניינת "אמן" על ברכה דרך הטלפון

שאלה: המדבר בטלפון, ושומע את חברו מברך "שהכל", האם יש לענות אמן על הברכה?

תשובה: כיון ששומע את הברכה בטלפון, אע"פ שלהוציא דרך הטלפון אי אפשר, מ"מ הרי יש כאן ידיעה שהוא מברך, וכעין שהיה באלכסנדריא במצרים שהרימו דגל להודיע שיענו אמן, הגם שלא שמעו את הברכה, ולכן בנד"ד יש חיוב לענות אמן (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב סי' צ"א אות ד'), ויש סוברים כיון שאין זה אותה רשות אין חיוב לענות אמן אבל מותר לענות (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

התחיל לברך ושכח מלכות

שאלה: התחיל לברך ברכת המזון, ואמר "ברוך אתה ה' הזן את העולם כולו בטובו בחרן בחסד וברחמים", ונזכר שלא אמר "אלוקינו מלך העולם", מה עליו לעשות?

יסוד השאלה הוא, האם כיון שתיבות "אלוקינו מלך" מעכבים בדיעבד, אי"כ עדיין לא אמר כלום וצריך לחזור לתחילת ברכת המזון" ברוך אתה ה'... או מספיק לחזור ולומר "אלוקינו מלך העולם הזן...".

תשובה: יחזור לומר "אלוקינו מלך העולם הזן..." וזה מצטרף לתחילת הברכה שאמר קודם, כי זה הפסק בטעות שלא מפסיד את הברכה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ברכת המזון על ירקות

שאלה: בארוחת הצהריים אכל תפוז, ירקות וקציצות דגים, ובירך ברכת המזון כמו בכל יום, ונזכר שלא אכל לחם, האם יצא בזה יד"ח?

תשובה: כיון שחיוב ברכה אחרונה הוא "בורא נפשות" אין ברכת המזון פוטרתו, וצריך לברך ברכת "בורא נפשות" (ע"י משנ"ב סי' ר"ב ס"ק נ"ה).

יין או פירות של ארץ ישראל וחול

שאלה: שתו יין שנעשה בארץ ישראל עם יין שנעשה בחו"ל (מצוי שמערבבים מיץ ענבים עם יין וכדומה), באיזה נוסח יש לומר ברכה אחרונה "על פרי הגפן" או על פרי גפנה". וכמו כן אם אכל מפירות ארץ ישראל וגם מפירות חו"ל, באיזה נוסח יסיים?

תשובה: יש סוברים שיברך "על הארץ ועל פירותיה", וכן "על הארץ ועל פרי גפנה", משום שזוהי ברכה חשובה יותר, ובכלל מאתיים מנה ומודים לדי שנתן לנו פירות, אפילו חשובים הבאים מארץ ישראל ("ארוחת רבינו" ח"א עמ' פ"ח בשם הסטייפלער זצ"ל, והגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר "וזאת הברכה" פרק ה').

ויש סוברים שיש לברך "על הארץ ועל הפירות" וכן "על הארץ ועל פרי הגפן", שזה כולל את כל סוגי הפירות, ואילו "על פירותיה" משמע רק על פירות ארץ ישראל (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל, והגר"נ קרליץ זצ"ל. וע"ע ספר "קצות השולחן" סי' פ" ס"ק ה' שנוטה לומר שיאמר שניהם "ועל פירותיה ועל הפירות" או "ועל פרי גפנה ועל פירותיה").

בירך על מאכל חברו

שאלה: לראובן היה מאכל ולא רצה לתת ממנו לשמעון, הלך שמעון ובירך עליו. האם ראובן חייב לתת ממנו לשמעון כדי שלא תהיה ברכה לבטלה?

תשובה: אינו חייב לתת לו מכיון שלא היתה לשמעון רשות לברך עליו, ואיזה דאיזק נעשה שגורם לעצמו ברכה לבטלה, ואולי גם עבר בזה משום "לא תחמוד", וא"כ אין זה מברך אלא מנאץ (הגר"ח קניבסקי שליט"א, וע"י בספר "אגן הסהר" להגר"א גניחובסקי זצ"ל עמ' 40).

אכילת 'ארבעס' או בוטנים ב'שלוש זכר'.

שאלה: האם ראוי לאכול 'ארבעס' ב'שלוש זכר' או שמא יש בו משום 'בריה'?

תשובה: מצוי שאוכלים 'ארבעס' או בוטנים ב'שלוש זכר' ומסתפק השו"ע (סי' ר"י א') והמשנ"ב (סי' ה') באכילת בריה עם יש לברך עליה ברכה אחרונה, ולכן יש להיזהר מלאכול 'ארבעס' או בוטנים, וכן גרגרים של רימון או ענב, אם לא שאוכל בשיעור כזית, כדי לא להכניס עצמו לספק ברכת "בורא נפשות", או ספק מעין שלוש. ויש עצה, לרסק את הבוטנים לפני שמכניסם לפיו.

הפרשת תרו"מ בשבת לחומרא

שאלה: המחמיר (בלי נדר) לחזור ולהפריש תרו"מ אפילו על מאכל בכשרות טובה, ובאמצע השבת נזכר ששכח להפרישם, האם מותר לעשות כן בשבת?

תשובה: כתב ה"ד"ר אמונה" (פרק ט' ה"ל מעשר, "ציון ההלכה" ס"ק פ"ט), פעם אחת שכחו לעשר את החלות מערב שבת, ולא היה תנאי רק היה במקום שיש שם השגחה מעולה, וכמעט ברור היה שזה מעושר, והתיר מרן (ה"חזון איש") לעשרן בשבת, אבל לא רצה להתיר לאכלם בלי מעשר וכו', עוד פעם אחת שלחו אתרוג לרב בירושלים שיברך על זה וכל קהילתו, ובלייל יו"ט נתעורר שאלה על המעשרות, וציווה (ה"חזון איש") לעשר מוודאי טבל עליו ביו"ט, כדי שלא יכשלו כל האנשים שם.